

УДК 324+316.75:329(497.11)

Српска политичка мисао
број 2/2013.
год. 20. vol. 40.
стр. 135-150.

Оригинални
научни рад

Зоран Стојиљковић

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Душан Спасојевић

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Јелена Лончар

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

ИЗБОРНА ПОНУДА И ИДЕОЛОШКО ПРОФИЛИСАЊЕ СТРАНАКА У СРБИЈИ*

Сажетак

Рад разматра степен идеолошке диференцијације између релевантних партија на политичкој сцени Србије са циљем да тестира хипотезе о фазама структурирања и институционализације партијских система које су засноване на схватању да се партијске сцене посткомунистичких друштава формирају по релативно хомогеној путањи која подразумева постепен прелазак са великих идентитетних питања ка класичном социо-економском профилисању. Хипотезе се тестирају квалитативном анализом садржаја изборне кампање за председничке, парламентарне и локалне изборе у Србији 2012. године имајући у виду да се управо у току изборне кампање партије труде да искористе повећану пажњу јавности и да формулишу идеолошке и програмске платформе које ће их разликовати на партијској сцени. Резултати анализе показују да се политичке партије у Србији не разликују значајно на социо-економској равни, односно да још увек није дошло до институционализације

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179076, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

партијског система, док је и даље најјаснија подела и идентификација партија на равни традиционализам-модернизам.

Кључне речи: политичке партије, идеологија, изборна кампања, Србија, посткомунистичке државе.

У овом тексту разматрамо степен идеолошке диференцијације између релевантних партија на политичкој сцени Србије ослањајући се на анализу изборне кампање за председничке, парламентарне и локалне изборе у Србији 2012. Наша основна намера је да тестирамо хипотезе о фазама структурирања и институционализације партијских система које су засноване на схватању да се партијске сцене посткомунистичких друштава формирају по релативно хомогеној путањи која подразумева постепен прелазак са великих идентитетних питања ка класичном социо-економском профилисању. Ова промена одвија се симултано са повећењем друштвеног раслојавања које настаје као производ увођења тржишне привреде. Сматрамо да је изборна кампања погодна за оваква истраживања јер се све партије истовремено труде да искористе повећану пажњу јавности и да формулишу платформе које ће их разликовати од других странака, али и које ће им омогућити довољну заједничку основу у случају да приступе формирању владе.

У првом делу рада поставићемо теоријске оквире на којима се темеље хипотезе о фазама развоја и структурирања партијских система ослањајући се на радове Бјелашака, Кичелта и Ага. Затим ћемо у најкраћим цртама представити партијски сцену Србије на нагласком на основним линијама политичких и друштвених подела, да би у најважнијем трећем делу рада дали компарацију изборних понуда релевантних партија и пробали да евалуирамо степен идеолошке и програмске диференцијације.

1. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ПРОБЛЕМА

Развој вишепартијских система у посткомунистичким земљама је питање којем је политичка наука посветила велику пажњу. Један део аутора покушао је да одреди уобичајене фаза развоја партијских система имајући у виду транзициони контекст са једне стране и наслеђену хомогеност друштвене структуре која није погодовала стварању плуралистичког партијског система¹⁾. Тако

1) Evans Jeffrey and Whitefield Stephen, „Identifying the Bases of Party Competition in Eastern Europe”, *British Journal of Political Science*, Vol. 23, No 4, 1993, str. 521/548, Cambridge University Press, Cambridge

Бјелашак²⁾ предлаже четворостепену фазну поделу циклуса који почиње стварањем првих партија још у време доминације комунистичке партије или њене наследнице (фаза хегемонијске партије), која прелази у фазу поларизованог система везаног за прве изборе на којима се успоставља транзициона, демократска власт. Тек након овога се улази у трећу фазу фрагментације система која је заснована на распаду великих антикомунистичких коалиција које су створане зарад изборних победа, али без могућности да након избора формулишу политику и креирају консензус око пожељног правца развоја. Ове коалиције се најчешће распадају у односу на кључна транзициона питања о дубини и брзини промена које је потребно спровести. Такође, карактеристична је и подела на оне који заговарају традиционалне вредности (тзв. „повратак себи“) и оне окренуте модернистичким уверењима (тзв. „повратак Европи“) што постаје нарочито актуелно у контексту свеобухватних европских интеграција³⁾.

Конечно, тек након фазе фрагментације временом долази до укрупњавања партијских система у плуралистичке моделе, са ограниченим бројем националних странака (5-6) и уз неколико регионалних или странака етничких мањина. У овој последњој, четвртој фази институционализације партијских система одвија се и идеолошка профилизација партија, њихово повезивање са интересним групама и интересима великих друштвених група⁴⁾. Трајање фаза није прецизно одређено, али се најчешће одвија кроз два три изборна циклуса: први плуралистички избори се везују за фазу поларизације, а затим кроз један или два циклуса систем пролази кроз фрагментацију и консолидовање. Динамика структурирања условљена је социоекономским раслојавањем становништва под утицајем приватизације и економске транзиције, што је процес који захтева одређено време. Институционализација најчешће обухвата и реформисање комунистичких партија и њихов повратак на политичку сцену, скоро по правилу уз коришћење упражњеног места на левици. Овај процес се, на пример, у Чешкој завршио већ током

2) Bielasiak Jack, "Substance and Process in the Development of Party Systems in East Central Europe", *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 30, No 1, 1997, Elsevier Science LTD, str. 30-41.

3) Agh Attila, „The Hungarian Party System and Party Theory in the Transition of Central Europe“, *Journal of Theoretical Politics*, Sage publications, London, 1994

4) Спасојевић Душан, „Динамика политичких расцепа у Србији“, у зборнику *Партије и избори у Србији – 20 година*, Славиша Орловић (уредник), Friedrich Ebert Stiftung, Центар за демократију, Факултет политичких наука, Београд, 2011, стр. 105-118

1996. када је већина грађана имало јасну идеолошку идентификацију са политичким партијама⁵⁾.

2. ПАРТИЈСКА СЦЕНА И КОНТЕКСТ ИЗБОРА 2012.

Партијска сцена Србије се начелно развијала у складу са Бјалашаковим фазним моделом, али и са другим базичним претпоставкама. Тако се „модел потковице“⁶⁾ који је адекватно објашњавао наоко парадоксалну повезаност (крајње) левице и деснице, односно блискост социјалиста и радикала током деведесетих година трансформисао у Кичелтову основну линију груписања између пола који је окупљао либерално-космополитске политике и протржишно оријентисане странке са једне стране, и пола ауторитарно-партикуластичких странака склонијих државној интервенцији на другој страни. Како су Офе, Елстер и Пројс⁷⁾ и предвидели, у првим годинама доминирају расцепи идентитета и припадања, уз наглашену улогу политичких елита насупрот структурирању партија и интереса на основу конфликта усађених у друштвеној структури. Ови сукоби у пољу „политике знамења“⁸⁾ свој врхунац достижу у изборним циклусима 2007. и 2008. након чега долази до последњих тектоних промена на партијској сцени.

Модел поларизованог плурализма⁹⁾ који је највише одговарао партијском систему Србије за време прве владе Војислава Коштунице (позиционирање у центру, биполарна опозиција, велика идеолошка дистанца и постојање идеолошког образаца) бива доведен у питање снажним центрифугалним тенденцијама наметнутим од стране СРС и ДС/ЛДП; центрифугалност је умањила привлачност централне и умерене позиције, а контекст другог круга председничких избора доводи до скоро потпуне поларизације из које као победник излази коалиција „За европску Србију“, уз значајну помоћ СПС која одлучује да уђе у владу са ДС и Г17. Пребацивање клатна на проевропски део партијске сцене додатно је потврђено

5) Mateju Petr, Rehakova Blanka and Evans Jeffrey, “The Politics of Interest and Class Realignment in the Czech Republic 1992-1996”, у зборнику *The End of Class Politics*, Geoffrey Evans (ed.), Oxford University Press, Oxford, 1999, str. 235

6) Стојиљковић Зоран, *Партијски систем Србије*, Службени гласник, Београд, 2008

7) Elster Jon, Offe Claus and Preuss Ulrich, *Institutional Design in Post-Communist Societies*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998

8) Душан Павловић и Слободан Антонић, *Консолидација демократских установа у Србији после 2000. године*, Службени гласник, Београд

9) Sartori Đovani, *Stranke i stranački sustavi*, Politička kultura, Zagreb, 2002

издвајањем СНС из СРС и њиховим препозиционирањем ка центру политичког спектра, уз делимично и повремено задржавање традиционалистичке реторике.

Стога је партијски систем пред опште изборе 2012. имао највише карактеристика умереног плурализма, са две централне коалиције (окупљене око СНС и ДС) које су покушавале да свеобухватним политикама партијски систем доведу до двокрилног или чак двопартијског модела (наравно, уз постојање неколико регионалних или етничких станака). Поред ове две коалиције, једна линија политичког такмичења се развила на линији ДСС/СРС-ЛДП који су покушавали да искористе умереност коалиција СНС и ДС и да профитирају на поларизацији, док су УРС и СПС имали простора да своје позиције обликују релативно независно од других актера и са нешто другачијом идеолошком понудом. Странке мањина се по обичају нису превише изјашњавали о општим питањима.

3. МЕТОДОЛОГИЈА

У циљу компарације изборних понуда релевантних партија и евалуације степена њихове идеолошке и програмске диференцијације, определили смо се за мониторинг изборне кампање релевантних политичких партија у Србији у периоду од званичног почетка изборне кампање 14. марта 2012. до одржавања избора 6. маја 2012. Мониторинг је обухватио неколико извора: 1) интернет странице политичких партија; 2) електронска издања дневних новина „Блиц“, „Политика“, „Курир“, „Данас“, „Правда“, „Дневник“, „Пресс“, „Вечерње новости“, „Вести“, и „Ало“; 3) интернет странице радио-телевизијских станица и то Радио-телевизије Србије (РТС), Радио-телевизије Војводине (РТВ) и Б92; 4) медијске портале „Телеграф“, „Мондо“, и „Наслови“. У истраживању је примењена квалитативна анализа садржаја са циљем да се утврди које теме су биле доминанте у изборној кампањи политичких партија и како су се у односу на њих партије идеолошки и програмски позиционирале. Мониторинг је усмерен на три програмске и тематске целине, политичку, економску и социјалну, које су потом разврстане на 24 уже и конкретније области¹⁰⁾.

10) 1. Држава и политички систем: (1) политичке институције и одговорност власти (организација, подела и контрола власти), (2) владавина права и реформа правосуђа, (3) регионализација, децентрализација и локална власт, (4) нација, национални (и конфесионални) идентитети и међунационални односи, (5) безбедносне стратегије, реформа и цивилна контрола војске и полиције, (6) међународни односи, регионална сарадња и ЕУ интеграције, (7) борба против корупције и организованог криминала, (8) партијски и изборни систем и (9) цивилно друштво и демократија; 2. Економски систем и поли-

4. НАЛАЗИ ИСТРАЖИВАЊА

Налази показују да су током изборне кампање биле доминантне три групе тема: 1) борба против сиромаштва, социјална политика и мере за повећање запослености, 2) спољна и регионална политика и 3) борба против корупције и криминала. С друге стране, постоји читав корпус тема које су биле неоправдано запостављене у изборној кампањи. Ту спадају три групе тема. У области политичког система, то су спорна питања права мањина, безбедносна политика и цивилна контрола војске. У области економије то су питања приватизације, социјалног предузетништва и социјалне кохезије, односно социјалне инклузије. У области социјалних односа, недостајало је одређивање партија о питањима родне равноправности и антидискриминативних политика, квалитета живота, екологије и одрживог развоја, као и културе и приоритета културне политике.

4.1. Социо-економске теме

Иако су економска и социјална питања била доминантна у кампањи политичке партије нису понудиле довољно издиференциране и јасне програме на основу којих би се могла направити јасна подела партија на социо економској равни, односно на линији левица- десница. Кључно питање – редистрибуција или тржишна алокација, односно штедња и буџетска дисциплина, уз рационализацију јавног сектора, или инвестирање и социјална давања и заштиту, уз регулирајућу и развојну функцију државе – готово све изборне актере смешта у центар¹¹⁾. Изузетак су коалиција око СПС-а, која се смешта на леви центар тиме што у кампањи истиче залагање за јак државни интервенционизам, прекид аранжмана са ММФ-ом и помиње вредности демократског социјализма (рад, хуманизам, слобода, једнакост, солидарност и социјална правда) и Преокрет на позицији десног центра са либералним поимањем

тика: (1) интерпретација узрока и начина превазилажења кризе: екстерни и национални оквир, (2) економско-социјалне функције државе (индикатор: приходна и расходна димензија буџета), (3) држава као послодавац и наручилац (јавне набавке, приватизација), (4) глобална стратегија и секторске развојне стратегије и политике, (5) одрживи развој: економија и екологија и (6) социјално предузетништво; 3. Социјални системи и политике: (1) социјална политика и социјалне службе и осигурање, (2) сиромаштво и социјална кохезија, (3) рад, запошљавање и социјални дијалог, (4) родна равноправност и антидискриминативне политике, (5) млади (6) пензије и стара лица, (7) образовање и наука, (8) здравство и (9) култура и медији (индикатори: традиционалне-(пост) модерне вредности, јавни сервис и интерес – тржишна валоризација).

11) Зоран Стојиљковић, „Изборна обећања и постизборна реалност: јавне политике у изборној понуди у Србији“, *Политичке перспективе*, Бр. 2, 2012, стр. 81-99.

минималне једнакости шанси, залагањем за смањење јавне потрошње и убрзану приватизацију, као и постмодерним разумевањем (родне, сексуалне) равноправности и једнакости. Наравно, ради се тек о позиционирању и вредновању у традиционалној социјално-економској равни.

У овој равни, готово све политичке партије су обећавале борбу за већу запосленост и отварање нових радних места. У кампањи се додатно истицао и циљ смањивања сиве економије. У том циљу СНС и ДСС су обећавале смањење пореза и доприноса на плате, а СНС и СПС су обећавали подизање плата у јавном сектору. Велики део кампање СПС заузело је питање пензија и обећања о гарантовању минималних пензија, њиховој редовној исплати и постепеном повећању, у чему су им се придружили и СНС који предлаже смањење државног сектора које би омогућило повећање пензија и других социјалних давања¹²⁾ и УРС који је обећавао тринаесту пензију и сигурне и веће пензије.

ДС је своју кампању заснивала на опредељењу за снажан утицај државе на економска питања и најави помоћи из буџета за реструктурирање и ревитализовање предузећа истичући да ДС „не верује у државу бруталног либерализма“¹³⁾. Сличну кампању водио је и СНС који истиче да „држава мора да помогне свима који воде мале послове и запошљавају људе“¹⁴⁾. У истом тону, СПС истиче да у Србији „мора да буде исправљен економски систем неолиберализма, уведен након 5. октобра, у коме важи правило узми, укради и бежи“¹⁵⁾. СПС се стога залаже и за прогресивну пореску стопу и обећава да ће „највише дати они који највише имају“¹⁶⁾. У томе им се придружује и коалиција окупљена око ЛДП која се залаже за повећање пореза на доходак компанија са великим профитом на 25%.

Подршка развоју малих предузећа, идеја породичног бизниса кроз ослобађање од пореза, и помоћ кроз бесповратна средства за нова запошљавања идеје су које су промовисале и ДС, СПС, ЛДП,

12) <http://www.sns.org.rs/srpska-napredna-straka-vesti/85-glavne-vesti/4066--srpska-napredna-stranka-izbori2012.html> (Приступљено, 08.07.2012).

13) Борис Тадић, *Блиц*, <http://www.blic.rs/izbori-2012/vesti/512/Tadic-Ne-obecavamo-bajke-vec-sigurnu-buducnost> (Приступљено, 8.07.2012).

14) Томислав Николић, *РТС*, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/1950/Izbori+2012/1070668/SNS%3A+Neophodna+briga+o+poslodavcima.html> (Приступљено, 26.03.2012).

15) Ивица Дачић, *Блиц*, <http://www.blic.rs/izbori-2012/vesti/1040/Dacic-Izbori-6-maja-prilikada-se-ispravi-5-oktobar> (Приступљено, 21.04.2012).

16) Ивица Дачић, *Б92*, http://www.b92.net/info/izbori2012/vesti.php?yyyy=2012&mm=04&dd=24&nav_id=603548 (Приступљено, 25.04.2012).

СНС, ДСС и УРС. Док је развој малих и средњих предузећа био у фокусу свих политичких партија, СПС, УРС и ДСС су истицале као циљ и опоравак великих привредних система под окриљем државе. ДСС, на пример, сматра да би опоравак великих привредних система служио као основа за развој малих и средњих предузећа и за нову индустријализацију земље. УРС је кампању заснивао на регионализацији и јачању локалног нивоа власти уз снажне државне мере које ће то подржати. Тако представници ове коалиције у кампањи траже „да се одмах доведу инвеститори у све регионе, а посебно у сиромашне општине“¹⁷⁾. УРС предлаже и „укидање 258 различитих парафискалних намета, подстицајне мере за инвестиције и плаћање ПДВ за занатлије и мала предузећа тек када наплате робу“¹⁸⁾.

Док се већина странака социо-економски позиционира у центру, нешто либералнији у овој области био је Преокрет који се залагао за смањење инфлације и јавне потрошње. ЛДП је против задуживања и сматра да је потребно да се из буџета троши само онолико колико се зарађује. Протржишна оријентација ове коалиције види се и у залагању за убрзање приватизације и мањи утицај државе на економију¹⁹⁾. С друге стране, заговарајући јачи државни интервенционизам и флертујући са комунистичком иконографијом, СПС се такође одваја од центра и смешта у леви део политичког поља. СПС је у том духу током кампање интензивно заговарала и прекид аранжмана са ММФ-ом: „Неће се они овде дуго задржати, зато што не могу они да управљају животом Србије. Хвала им лепо, али нека нађу другу земљу за своје експерименте“²⁰⁾.

Посебно значајна тема у кампањи била је пољопривреда. Ни овде се учесници на изборима нису значајно разликовали. Истицан је значај пољопривреде и потреба да држава субвенцијама помогне пољопривредним произвођачима и подстакне пољопривредну производњу. ДС истиче пољопривредну производњу као једну од најважнијих грана индустрије, СНС тражи да се много више новца уложи у пољопривреду, УРС и ДСС предлажу дуплирање аграрног буџета, а ЛДП се залаже за формулисање јасне и одрживе политике субвенција у аграру.

17) Млађан Динкић, *Блиц*, <http://www.blic.rs/izbori-2012/vesti/645/Dinkic-Srbiji-treba-treciput> (Пристапљено, 9.04.2012).

18) Млађан Динкић, *Блиц*, <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/313251/Dinkic-Ukinuti-namete-zanatljama> (Пристапљено, 21.04.2012).

19) Видети на http://www.ldp.rs/ldp_u_parlamentu/dogovor_za_buducnost.701.html (Пристапљено, 11.07.2012).

20) Ивица Дачић, *РТС*, <http://bit.ly/YSIXhi> (Пристапљено, 02.04.2012).

Питања социјалне правде и социјалне сигурности такође су заузела високо место међу темама у прошлогодишњој изборној кампањи. Помоћ угроженим категоријама становништва, смањење социјалних разлика, једнаке могућности приликом запошљавања особа са инвалидитетом, укидање дискриминације, и запошљавање жена, младих и старијих особа прокламовани су циљеви већине партија. Тако, на пример, ДС сматра да је „обавеза државе да сваком ко жели да ради обезбеди посао“²¹). Посебан фокус у овој странци стављен је на побољшање положаја жена у друштву и смањење сиромаштва Рома. СНС се залаже за социјалну инклузију хендикепираних, старих особа и сиромашних. УРС се фокусира на побољшање положаја особа са инвалидитетом, а ДСС за социјалну заштиту особа са ниским нивоом образовања, незапослених, становника руралних подручја, особа са инвалидитетом, избеглих и расељених лица. Иако се начелно све партије залажу за социјалну сигурност и социјалну правду, у кампањи је изостао предлог како би се ове политике спроводиле након избора²²).

4.2. Спољна и регионална политика

Спољна и регионална политика нашле су високо место међу темама за време ове кампање. За разлику од социо-економских питања, на овим темама су бирачи могли да уоче нешто јасније разлике међу кандидатима. На питањима односа према Косову и ЕУ и међународној сарадњи се јасно могла видети подела на линији модернизам – традиционализам, односно европеизам – суверенизам. На овој лествици политичке партије се могу поделити на еврофиличаре (Преокрет, мањинске странке), еврореалисте (мејнстрим странке и коалиције), евроскепнике (ДСС) и еврофобичаре (Двери и СРС). Иста подела је била видљива и у социјално-економском пољу где су се разлике успостављале око става одакле ће претежно доћи инвестиције и шта је пожељни правац економске сарадње и размене – Запад или Исток, односно ко је где на лествици приоритета.

Питање европских интеграција није доминирало кампањом нити је за разлику од ранијих избора представљало кључну тачку партијског разликовања. Разлог томе може се наћи у сукобу унутар

21) Борис Тадић, *PTC*, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/1950/Izbori+2012/1075126/Tadi%C4%87%3A+Posao+za+sve+koji+%C5%BEele+da+rade.html> (Приступљено, 02.04.2012).

22) Јелена Лончар, „Политике идентитета и квалитет живота у изборној кампањи политичких странака 2012.“, у зборнику: *Јавне политике у изборној понуди* (Приредили Зоран Стојиљковић, Гордана Пилиповић), Фондација Конрад Аденауер, Београд, 2012, стр. 73-93.

СРС 2008. године који је изнедрио нову странку СНС која је преузела већи део чланства и бирача СРС и прихватила нови програм и између осталог, нужност европских интеграција. Тиме је успостављен консензус међу најутицајнијим партијама о европском путу Србије. Придруживањем СНС проевропском блоку на националној односно традиционалној оси остављале су само ДСС, СРС, и Двери. Да ли због непостојања суштинских разлика по овом питању или због недостатка ентузијазма грађана око европских питања, али и проблема унутар саме ЕУ, тек ова тема није заузела кључно место у кампањи пред мајске изборе 2012.

Умеренију реторику и мање страствену позицију заузела је и тема о Косову. Учесници на изборима су давали непрецизне и уопштене изјаве, попут изјава да Косово није срце Србије већ његови грађани²³⁾, затим да је потребно „да формулишемо минимум заједничке политике око које ћемо сви да се сагласимо“²⁴⁾, да „Србија треба да штити свој народ, а све остало је политика“²⁵⁾, као и да „не постоје ни брза ни лака решења“²⁶⁾. Већина странака је инсистирала на поштовању Резолуције 1244. Конкретније и радикалније ставове износили су само ЛДП који се залагао за потпуну промену политике према Косову и изградњу односа између Београда и Приштине на новом систему вредности, ДСС који је јасно истицао да се политике Косово у ЕУ потиру и да је потребно све учинити да би се сачувало 15% српске територије, и коначно и још одређенија је била кампања Двери које су истицале да КиМ треба прогласити привремено окупираном територијом²⁷⁾.

С друге стране јасна разделна линија међу кандидатима на мајским изборима 2012. оцртала се на линији модерно-традиционално односно, конкретније, Запад или Исток, сарадња или прекид сарадње са међународним институцијама, топлији или хладнији односи са земљама у региону и однос према прошлости²⁸⁾. На јед-

23) Борис Тадић, *Б92*, http://www.b92.net/info/izbori2012/vesti.php?yyyy=2012&mm=04&dd=25&nav_id=603831 (Приступљено 07.05.2012.)

24) Томислав Николић, *Вечерње новости*, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.289.html:370687-Nikolic-Pobedicemo-sve-iz-vlasti> (Приступљено 07.04.2012.)

25) Ивица Дачић, *Пресс*, <http://www.pressonline.rs/info/politika/213787/dacic-razgranicenje-jedino-resenje-za-kosovo.html> (Приступљено 10.04.2012.)

26) Зоран Станковић, *Данас*, http://www.danas.rs/danasrs/politika/nudim_stabilnost_i_red.56.html?news_id=237910 (Приступљено 10.04.2012.)

27) Владан Глишић, *РТС*, <http://bit.ly/115kqZh> (Приступљено 27.04.2012.).

28) Ана Стојиљковић, „Спољна политика и политички систем – има ли политика у изборним кампањама?“, у зборнику: *Јавне политике у изборној понуди* (Приредили Зоран Стојиљковић, Гордана Пилиповић), Фондација Конрад Аденауер, Београд, 2012, стр. 31-47.

ној страни су биле странке које су јасно заговарале интензивнију сарадњу са Русијом и Кином (ДСС, СНС), а на другој оне које су приоритет давале ЕУ и САД (ЛДП). ДСС је, на пример, заговарао склапање споразума о слободој трговини са Русијом истичући да би то представљало „највећу шансу за развој домаће привреде“²⁹⁾. Друге партије су покушавале да привуку гласове бирача умеренијим политикама, односно залагањем за сарадњу и са Истоком и са Западом. СНС је, на пример, у кампањи инсистирао на томе да је политика и ЕУ и Русија врло изводљива. План СНС-а је отвореност и ка Западу и ка Истоку и сви партнери су добродошли³⁰⁾. ДС је себе промовисао као партију која уједно може да успешно води земљу ка ЕУ, да обезбеди стратешко партнерство са Русијом, Кином и покретом Несврстаних, да обезбеди вето у Савету безбедности на одлуке о КиМ, а да на себе не навуче гнев западних партнера, који желе да КиМ буде независно. СПС инсистира на блискости руског и српског народа, и у кампањи бираче подсећа на бившег председника који је радо ишао у Москву по савете и помоћ још пре распада СФРЈ. Коалиција око ове странке истиче блискост са Покретом Несврстаних и земљама трећег света. У многим сегментима кампања СПС о овим питањима подсећа на време '90-их и СПС из времена Милошевића³¹⁾. Став Преокрета је да су прави партнери Србије на Западу, у земљама НАТО пакта и чланицама ЕУ, док је Исток на маргинама политичке платформе ове коалиције.

Питање децентрализације и регионализације такође је поделило политичке партије. Дебата се посебно водила око степена аутономије Војводине. За аутономију Војводине у кампањи су се посебно залагале партије националних мањина из Војводине, али се на овом питању могла видети и разлика између ставова партијских централа у Београду и руководства истих партија у Војводини. Аутономију Војводине посебно заговара и коалиција Преокрет. Тако ЛДП сматра да Војводина треба да буде стожер уласка Србије у ЕУ и питање односа државе према аутономији Војводине апострофира као начин на који се Србија односи према децентрализацији. ЛДП јачање аутономије Војводине посматра као пут ка

29) Ненад Поповић, *Блиц*, <http://www.blic.rs/izbori-2012/vesti/814/Popovic-Sporazum-sa-Rusijom-je-nasa-sansa> (Приступљено 18.4.2012).

30) Томислав Николић, *Блиц*, <http://www.blic.rs/izbori-2012/vesti/403/Nikolic-hoce-da-u-Srbiji-spoji-Istok-i-Zapad> (Приступљено, 21.03.2012).

31) Вест на: <http://www.pups.org.rs/index.asp?pageid=A36&vest=240> (Приступљено 12. 06. 2012).

модерној и уређеној држави³²⁾. Тема децентрализације и регионализације са нагласком на неравномерн развој региона била је основ формирања коалиције УРС и главна тема њихове кампање.

4.3. Борба против корупције и криминала

Иако је ова тема заузела значајно место у кампањи, на основу ње бирачи нису могли да се политички одреде нити да предвиде понашање политичких партија у случају да дођу на власт. Док је ДС истицала успехе дотадашње власти у борби против организованог криминала као основног генератора корупције, СНС је као тада опозициона партија била најгласнија у залагању за суочавање са корупцијом, предлагала је обрачуне са привилегованима, преиспитивање приватизација, реструктурирање и ревизију рада јавних предузећа, као и измену Закона о јавним набавкама. Напредњаци су обећали и реформу пореског система и увођење реда у јавне финансије и контролу над трошењем јавних средстава³³⁾.

У овом сегменту је значајно место заузело питање департизације јавног сектора за које су се декларативно залагале све политичке партије, а међу њима посебно УРС. Повезано с тим, СНС, УРС и ЛДП су заговарале смањење јавног сектора. Тако, на пример, СНС сматра да је јавни сектор прегломазан и „препун кадрова сада владајуће коалиције“³⁴⁾.

У оквиру тема о корупцији и криминалу често је, али тек начелно, помињано и питање реформе правосуђа. Представници опозиције су истицали да ће извршити реформу правосуђа³⁵⁾, а представници владајуће коалиције су истицали задовољство предузетом реформом и истицали заслуге за ефикасност судства.

32) Чедомир Јовановић, <http://istina.ldp.rs/Vesti/16049/Vojvodina-mora-biti-tvrđjava-Evropske-Srbije.shtml> (Приступљено, 14.03.2012).

33) Јоргованка Табаковић, *Блиц*, <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/315377/Tabakovic-Ne-daje-mo-nerealna-obecanja> (Приступљено, 15.4.2012).

34) Томислав Николић, *Блиц*, <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/312090/SNS-pocela-kampanju-Nikolic-pozvao-Tadica-da-raspise-predsednicke-izbore> (Приступљено, 14.3.2012).

35) Томислав Николић, *Блиц*, <http://www.blic.rs/izbori-2012/vesti/979/Nikolic-Reforma-pravosudja-losa-izvrsicemo-novu>, Владимир Цвијан, *Данас*, http://www.danas.rs/danasrs/izborna_groznica/pravosudje_je_katastrofa.1089.html?news_id=237833, Војислав Коштуница, *Данас*, http://www.danas.rs/danasrs/politika/eu_vezala_ruke_srbiji.56.html?news_id=238315 (Приступљено, 26.04.2012).

5. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Анализа садржаја изборне кампање показала је да велика изборна тензија нема утемељење у идеолошким и програмским разликама међу странкама. Наравно, овакав закључак нема валидност за све релеванте странке и за сва политичка питања.

Начелно говорећи, наше истраживање је показало да првобитна хипотеза о фазном структурирању политичког система не важи у случају Србије и то из два основна разлога – (1) партијски систем се институционализује у процесу који је дужег трајања него у другим транзиционим земљама и (2) за сада не долази до социоекономског профилисања партија на уштрб идентитетских подела.

Када говоримо о разликама у економским питањима и позиционирању на класичној скали између левнице и деснице, разлике између партија у Србији су заиста мале. Овде пре свега мислимо на две велике партије које заузимају централну позицију у партијском систему - СНС и ДС, али се и код других партије не уочавају посебно различите политике, већ су разлике у темама на које странке стављају акценат. Од овог главног тока делимично одступају СПС са нешто јасније профилисаном левом и редистрибутивном позицијом и ЛДП са све умеренијим либералним позицијама. Постоји више разлога за споро и веома постепено позиционирање странака у односу на економска питања. Пре свега, простор за различите јавне политике је веома сужен економском кризом, зависношћу од иностраних инвестиција и утицајем организација попут ММФ или Европске уније. Такође, струковне и синдикалне организације нису довољно снажне да наметну своја питања и интересе на политичку агенду, наспурот релативно снажном утицају банака, јаким привредника или тајкуна. Коначно, највећи део грађана Србије је и даље загладан у државу и од ње очекује да понуди не само пословни оквир који ће привући инсвестиције, него и да буде важан фактор у економском пољу. Због свега овога се политичким партијама не исплати да се посебно истичу другачијим ставовима о решавању социоекономских проблема грађана.

Са друге стране, идентитетне поделе су у Србији показале велику резистентност, па се и у четвртном изборном циклусу након 2000. године странке сукобљавају у вези са основним питањима припадности и идентитета политичке заједнице. И у овом случају је разлика између СНС и ДС смањена (али приметно још већа него у односу на економска питања), док се остале странке труде да ова питања максимално искористе, а у неким случајевима (нпр. ЛДП и ДСС) и да на основу идентитетних питања развију

своја економска становишта. У објективне разлоге за снагу идентитетних подела можемо сврстати питање будућег статуса Косова и Метохије, што је проблем са којим се нису суочавала друге пост-комунистичке земље. Међутим, и поред косовског питања, утисак је да странке инсистирају на овој линије поделе из прагматичних разлога јер сматрају да се на тај начин најефикасније развија партијска идентификација међу грађанима. Ипак, релативни неуспех странака које су играле само на карту идентитета, занемарујући питања корупције или економије, показује да се не може вечно играти на ову карту.

Конечно, ако би желели да понудимо дугорочнији модел за разумевање партијског система Србије, чини се да би могло поћи од модификације модела „партијске потковице“, пре свега уз уважавање трансформације СНС и СПС и њихово померање од ауторитарног пола ка интеграцијском и модернистичком. Истовремено долази до благог нагињања партијског система ка горњем десном кварталу (модернизам и евроинтеграције, тржишна решења), ван којег остају СПС (и даље доминатно на страни државног интервенионизма у привреди), ДСС (због евроскептичне политике) и СРС која се након одвајања СНС враћа својим позицијама у доњем десном квадранту (партикуларистичке и ауторитарне политике, умерена економска позиција). Због свега овога партијски систем све више изгледа попут грчког слова Ω (омега) које је благо нагнуто на десно, ка тренутном центру политичких збивања.

ЛИТЕРАТУРА

- Agh Attila, „The Hungarian Party System and Party Theory in the Transition of Central Europe“, *Journal of Theoretical Politics*, Sage publications, London, 1994
- Bielasiak Jack, „Substance and Process in the Development of Party Systems in East Central Europe“, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 30, No 1, Elsevier Science LTD, 1997
- Evans Jeffrey and Whitefield Stephen, „Identifying the Bases of Party Competition in Eastern Europe“, *British Journal of Political Science*, Vol. 23, No 4, Cambridge University Press, Cambridge, 1993
- Лончар Јелена, „Политике идентитета и квалитет живота у изборној кампањи политичких странака 2012.“, у зборнику: *Јавне политике у изборној понуди* (Приредили Зоран Стојиљковић, Гордана Пилиповић), Фондација Конрад Аденауер, Београд, 2012
- Mateju Petr, Rehakova Blanka and Evans Jeffrey, „The Politics of Interest and Class Realignment in the Czech Republic 1992-1996“, у зборнику *The End of Class Politics*, Geoffrey Evans (уредник), Oxford University Press, Oxford, 1999

- Elster Jon, Offe Claus and Preuss Ulrich, *Institutional Design in Post-Communist Societies*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998
- Павловић Душан и Антонић Слободан, *Консолидација демократских установа у Србији после 2000. године*, Службени гласник, Београд
- Sartori Đovani, *Stranke i stranački sustavi*, Politička kultura, Zagreb, 2002
- Спасојевић Душан, „Динамика политичких расцепа у Србији“, у зборнику *Партије и избори у Србији – 20 година*, Славиша Орловић (уредник), Friedrich Ebert Stiftung, Центар за демократију, Факултет политичких наука, Београд, 2011
- Стојиљковић Ана, „Спољна политика и политички систем – има ли политика у изборним кампањама?“, у зборнику: *Јавне политике у изборној понуди* (Приредили Зоран Стојиљковић, Гордана Пилиповић), Фондација Конрад Аденауер, Београд, 2012
- Стојиљковић Зоран, *Партијски систем Србије*, Службени гласник, Београд, 2008
- Стојиљковић Зоран, „Изборна обећања и постизборна реалност: јавне политике у изборној понуди у Србији“, *Политичке перспективе*, Бр. 5

Zoran Stojiljkovic, Dusan Spasojevic, Jelena Loncar

ELECTORAL BID AND IDEOLOGICAL PROFILE OF POLITICAL PARTIES IN SERBIA

Resume

Content analysis of 2012 electoral campaign in Serbia shows that high electoral tension is not based on ideological and programmatic differences among political parties. There are only few exceptions to this conclusion among political parties and political issues analysed. In other words, our research shows that hypothesis on political system structuring in four phases is not valid in the case of Serbia for two reasons: first, the process of party system institutionalization lasts longer than in other transition countries; and second, socio-economic profiling of political parties does not take precedence over identity divisions.

The differences in economic programs and positions on a classical left-wing – right-wing scale among political parties are very small. This refers primarily to the two most influential political parties which take central position in the party system – Serbian Progressive Party (*Srpska napredna stranka, SNS*) and Democratic Party (*Demokratska stranka, DS*). Different policies are not characteristic of other parties as well; the only difference is in themes and political issues they emphasize during electoral campaign. There are, however, two exceptions from the main trend: Socialist Party of Serbia (*Socijalistička partija Srbije, SPS*) which moves partly from the central position with more clearly profiled left-wing and redistributive policies and Liberal Democratic

Party (*Liberalno demokratska partija, LDP*) which positions itself as liberal, but increasingly more moderate liberal.

There are several explanations of this slow and very gradual positioning of parties in relation to economic issues. First, the space for different policies has been narrowed by economic crisis, dependence on foreign investment and influence of international organizations such as IMF or European Union. Second, professional organizations and trade unions are not strong enough to put their questions and interests forward to the agenda, while banks, influential businessmen and moguls have relatively strong influence on political agenda. Finally, the largest part of Serbian population still expects the state to offer not only business conditions which will attract investment, but also to be itself an important actor in economic field. Because of this, political parties lack interest in standing out different positions on solving social and economic problems of the citizens.

On the other hand, identity divisions proved to be very resistant in Serbia, so political parties still clash over main issues of belonging and identity of political community, although this is the fourth election cycle after democratic changes in 2000. Even in this case, the difference between SNS and DS reduced (but is still noticeably higher than in relation to economic issues), while other parties try to maximize identity issues, and in some cases (e.g. LDP and Democratic Party of Serbia (*Demokratska stranka Srbije, DSS*)) to develop their economic positions based on identity issues. More objective reason for the strength of identity issues is the question of the future status of Kosovo, the problem other post-communist states did not confront. However, even besides Kosovo issues, we find that political parties insist on this line of division from more pragmatic reasons, because they believe, that is the way to develop most successfully party identification among citizens. Yet, relative electoral failure of political parties which played on identity card, neglecting corruption and economic issues, shows that this card cannot be played forever.

Key words: political parties, ideology, electoral campaign, Serbia, post-communist states.

* Овај рад је примљен 16. маја 2013. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. јуна 2013. године.